

SOKRATES, AISCHINÉS A SOKRATOVSKÝ DIALÓG

LÍVIA FLACHBARTOVÁ, Katedra bioetiky UNESCO, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov, SR

FLACHBARTOVÁ, L.: Socrates, Aeschines and the Socratic Dialogue
FILOZOFIA, 74, 2019, No. 1, pp. 52 – 63

The paper follows from new collection of Socratic studies *Socrates and the Socratic Dialogue* (2018) edited by Alessandro Stavru a Christopher Moore. The author points to increased interest of scholars in re-examining Socratic philosophy, presents so-called “minor Socratics” as important figures of the Socratic movement, and reflects their significance for the study of Socrates’ philosophy and its legacy. Final part outlines philosophical relevance of Aeschines of Sphettus.

Keywords: Socrates – Socratic dialogue – Minor Socratics – Aeschines of Sphettus

V roku 2018 vydavateľstvo Brill vydalo očakávanú publikáciu *Socrates and the Socratic Dialogue*, venovanú otcovi západnej filozofie¹ Sokratovi. Zostavili ju Alessandro Stavru a Christopher Moore. Možno práve preto, že o Sokratovi nevieme takmer nič isté, možno práve preto, že každý pokus vyrovnáť sa so Sokratom či uchopiť jeho osobnosť, život alebo filozofiu vyvoláva viac otázok ako odpovedí, alebo preto, že sa zachovala bohatá tradícia, ktorú Sokrates ovplyvnil a ktorá sa sformovala ako priama reakcia na jeho pôsobenie, a tým vykresala kontúry západného spôsobu filozofovania, neprestáva táto enigmatická postava s mnohými tvármi na seba pútať pozornosť historikov, ktorí hľadajú stále nové cesty ako sa jej priblížiť.

Ako uvádzajú zostavovatelia zborníka Christopher Moore a Alessandro Stavru v úvodnej štúdií, na poli sokratovských skúmaní sa revitalizovali základné témy a otázky, ktorým bádatelia v druhej polovici dvadsiateho storočia z veľkej miery prestali venovať pozornosť, napr. „sokratovská otázka“, teda problém, ktorý sa týka historického Sokrata, sokratovský krúžok, „malé sokratovské školy“, relevancia neskorších obrazov Sokrata a pod. Uplynulé desaťročie prinieslo niekoľko obsiahlych zborníkov² venovaných Sokratovi, pričom v nich môžeme nájsť štúdie zamerané na otázky spojené s Platónovým a Xenofónovým Sokratom, no v rámci ktorých dostávajú čoraz viac priestoru malí sokratovci, ako aj Sokratom ovplyvnené tradície, na čele ktorých títo sokratovci stoja. Zvýšený záujem historikov o prvú generáciu

¹ Neštandardné prepisovanie gréckeho slova *filosofia* s grafémou „s“ vysvetľuje diskusia, ktorá prebehla v časopise *Filozofia* [2000, 55 (5) a (8); 2001, 56 (1) a (3)].

² Porov. Stavru, Moore (2018, 1, pozn. 1).

sokratovcov, ako aj o sokratovské školy, dokladajú aj preklady, monografie, zborníky a množstvo štúdií, ktoré v posledných desaťročiach vznikli.³

Zborník *Socrates and the Socratic Dialogue* je však výnimočný nielen čo sa týka rozsahu (má vyše 900 strán), ale aj svojím obsahom. Napriek tomu, že nedeklaruje snahu systematicky postihnúť tradíciu, ktorá sa bezprostredne týka Sokrata, kniha „ponúka komplexný obraz Sokrata a sokratovského dialógu v starovekej gréckej a rímskej literatúre od Eupolových a Aristofanových komédií napísaných počas Sokratovho stredného veku až po Proklove spisy, napísané viac ako osemsto rokov neskôr“ (Moore, Stavru 2018, 3).

Zborník je rozdelený do piatich tematických okruhov a spolu s úvodnou štúdiou obsahuje štyridsaťjeden štúdií. Stručne si načrtnime jednotlivé časti: (1) Prvý okruh štúdií načrtáva vplyv komédií piateho storočia pred Kristom na politickú a filozofickú motiváciu sokratovcov vyobraziť svojho Majstra prostredníctvom nového literárneho žánru (λόγοι Σωκρατικοί), ako aj dobové vnímanie Sokrata počas jeho života zo strany sofistov a významných rečníkov. (2) Nasledujúca časť je venovaná najbližším Sokratovým žiakom, známym ako „sokratovský krúžok“, ku ktorým zaraďujeme najstarších Sokratových žiakov, napr. Aischina, Antisthena, Eukleida, Faidóna či Aristippa Staršieho. Ďalšie dva okruhy sú zamerané na „tradičných“ sokratovcov prvej generácie, ktorých sokratovské dialógy sa nám zachovali, teda na (3) Platóna a (4) Xenofóna. Napokon, záverečná časť (5) sa orientuje na neskoršiu recepciu Sokrata v antike, Aristotelom počnúc a Proklom končiac. Už z tohto stručného zhrnutia obsahu je jasné, že táto publikácia je vskutku reprezentatívna a ponúka najnovšie výsledky bádania vo vzťahu k Sokratovi a sokratovskej tradícii z pera renomovaných odborníkov z celého sveta. Jedným z nich je aj Vladislav Suvák, ktorý do zborníka prispel štúdiou o Antisthenovi (*On the Dialectical Character of Antisthenes' Speeches 'Ajax' and 'Odysseus'*, s. 141–160). Štúdia zasadzuje Antisthenove epideiktické reči *Aias a Odysseus*, ktoré sa tradične pokladajú za práce z jeho obdobia, ovplyvneného gorgiovskou rétorikou [SSR V A 11]⁴, do kontextu sokratovskej dialektiky. To otvára priestor prehodnoteniu vzťahu medzi dialektikou a rétorikou, ktoré sú v sokratovskej tradícii, najmä pod vplyvom Platóna, často vnímané ako vylučujúce sa protiklady.

³ Uved'me aspoň tie najdôležitejšie: Brancacci (1990); Vander Waerd (ed.) (1994); Giannantoni & et all. (1995); Branham – Goulet–Cazé (eds.) (1996); Rossetti – Stavru (eds.) (2008) a (2010); Boys-Stones – Rowe (eds. & tran.) (2013); Luise – Stavru (eds.) (2013); Suvák (ed.) (2014a), Prince (2015); Zilioli (2014); Zilioli (ed.) (2015) atď. Stav sokratovských štúdií do roku 2013 podrobne mapuje A. Stavru (2013, 11 – 26).

⁴ Porov. prislúchajúci komentár V. Suváka (Kalaš, Suvák 2013, 44 – 46); pozri aj úvodný komentár k obidvom rečiam (Kalaš, Suvák 2013, 141 – 153).

V rámci tejto recenznej štúdie sa nebudeme podrobne zaoberať jednotlivými príspevkami, ale zameriame sa na okruh prvej generácie sokratovcov, a na posun v sokratovských skúmaníach, ktorý jej štúdium prináša. V záverečnej časti sa upriamime na Aischina zo Sfétu a načrtne jeho podobu sokratiky na pozadí štúdie Claudie Mársico, ktorá je súčasťou zborníka *Socrates and the Socratic Dialogue*.

Sokrates a malí sokratovci. Dominantná interpretačná línia sa opiera najmä o Platónovho Sokrata, resp. o Sokrata raných Platónových dialógov, teda o vymedzenie do väčšej či menšej miery zodpovedajúce Vlastosovej charakteristike (Vlastos 1991, 45 – 80). No v uplynulých desaťročiach sa začala rozvíjať línia, ktorá vo vzťahu k Sokratovi vychádza nielen z tradičnej štvorice prameňov, ktorá pozostáva z Aristofana, Xenofóna, Platóna a Aristotela, ale zdôrazňuje dobové intelektuálne prostredie a skutočnosť, že sokratovské rozpravy písali Sokratovi žiaci často ako reakciu – v mnohých prípadoch na seba navzájom. Tento postoj umožňuje prístup k takzvaným malým sokratovcom⁵ ako k relevantnému zdroju informácií o Sokratovi a jeho spôsobe života a myslenia – a to aj napriek fragmentárnej podobe zachovaných diel (v mnohých prípadoch sa zachovali iba tituly) a často protirečivým svedectvám s nejasnou historickou hodnotou o ich živote a učení. V tomto svetle zároveň možno korigovať a reinterpretovať paradigmatické postavenie Platóna vo vzťahu k skúmaniu Sokratovej filozofie, čo otvára cestu k pochopeniu sokratiky, ktorá sa primárne neodvíja od dedičstva Platónovho Sokrata, ale vzniká ako mozaika rôznych podôb sokratovských problematizácií dobrého života. V tomto zmysle dôležité miesto nadobúdajú aj dobové polemiky so Sokratom zo strany nesokratovcov, najmä sofistov a autorov komédií a textov, ktoré spoluutvárali myšlienkové, literárne a rétorické pozadie Sokratovho pôsobenia.

Staroveké pramene a doxografie sú plné zmienok o Sokratových žiakoch, no napriek tomu o nich vieme iba veľmi málo. Iste, súvisí to v prvom rade s tým, že ich diela sa nezachovali, resp. že sa z nich zachovali iba fragmenty či parafrázy v dielach iných autorov. Avšak ich marginalizácia v modernej historiografii a dejinách filozofie súvisí aj s tým, ako historici filozofie pristupovali k chápaniu nielen antickej filozofie, ale aj s tým, čo očakávali od filozofie vôbec. Požiadavka, ktorá vystupovala do popredia, sa týkala systematickosti a univerzálnosti: produktom filozofie má byť univerzálny systém, ktorý zahŕňa celú skutočnosť. Ak čítame dejiny filozofie cez optiku takejto požiadavky, ľahko môžeme nájsť líniu mysliteľov, ktorí jej vyhovejú – od Platóna až po Hegela, posledného mysliteľa veľkého systému.

---

⁵ V antike sa stretne s označením οἱ Σωκρατικοί (Diog. Laert. II. 47), ktorý odkazuje na sokratovcov prvej generácie. Prívlastok „malí“ sa vo vzťahu k sokratovcom používa v moderných prácach pod vplyvom E. Zeller (1922; 1. vyd. 1859), pričom implicitne vyjadruje nižšiu mieru originality a filozofickej erudície týchto sokratovcov v porovnaní s Platónom. V súčasnosti sa na označenie prvej generácie Sokratových nasledovníkov čoraz častejšie používa výraz „sokratovci“ bez prívlastku „malí“. Tento výraz sa zároveň používa aj širšie – a to na označenie tých po grécky a po latinsky píšucich autorov, ktorí sa hlásili k Sokratovi.

A samozrejme, že z tohto pohľadu sa nesystematickí filosofi môžu zdať nezaujímaví, ba dokonca až banálni.⁶

Výborným príkladom takéhoto prístupu je Eduard Zeller, ktorý vo svojej vplyvnej „učebnici“ dejín gréckej filozofie (Zeller 1922, 39 – 40) označuje sokratovcov (vynímajúc Platóna) ako „die unvollkommenen Sokratikern“, teda „nedokonalých“, „neúplných“ sokratovcov a vykresľuje kontinuálnu historickú líniu Sokrates – Platón – Aristoteles, ktorú narúšajú „nedokonalé pokusy rozšíriť sokratovský princíp“ megarskou, kynickou a kyrenaickou školou. Dodáva, že vzhľadom na to, že filozofiu obmedzili na subjektívne cvičenie myslenia a charakteru, nedochádza v rámci týchto škôl k žiadnemu posunu filozofického uvedomenia, keďže filozofia už v čase Sokrata dospela k princípu objektívneho poznania, ktoré možno budovať jedine v systéme. Napriek tomu Zeller uznáva, že malí sokratovci neboli celkom nedôležití – na jednej strane ich považuje za východisko stoicizmu, epikureizmu a skepticizmu, na druhej strane pripúšťa, že ich skúmania mali vplyv aj na Platóna a Aristotela. To však nič nemení na tom, že podľa Zellera sa väčšina Sokratových nasledovníkov obmedzovala na to, čo bolo bezprostredne zrejme a malo blízko k všeobecnej inteligencii, napríklad na originálnu osobnosť, čistotu charakteru, rozumný pohľad na život, hlbokú zbožnosť či krásu morálnych maxím svojho učiteľa (Zeller 1922, 197), pričom k nim radí aj Xenofóna, ktorý podľa neho nepochopil skutočnú filozofickú hodnotu diskusií, o ktorých písal (Zeller 1922, 200).

Keby sme však zmenili naše vstupné očakávania a pokúsili sa vo filozofii hľadať niečo viac ako len teoretickú argumentáciu slúžiacu na poznanie skutočnosti a života človeka v nej, keby sme si pripomenuli jeden zo základných princípov antickej filozofie, totiž že život filozofa je miestom skúšky jeho učenia, a teda ich od seba nemožno oddeliť, vynorila by sa potreba citlivejšej pozornosti k dobovému kontextu, k životu, ktorý filozof viedol, k ľuďom, s ktorými sa stýkal a pod.⁷ Inými slovami, ak pristúpime k filozofii ako k spôsobu života, ukáže sa, že filozofický diskurz nie je to, k čomu filozofická aktivita primárne smeruje, ale že je výrazom

---

⁶ Tento osud do určitej miery postihol aj Xenofóna, ktorý bol dlhodobo, až do 18. stor., pokladaný za najvernejší zdroj, vedúci k historickému Sokratovi. Pod vplyvom Schleiermachových prác sa historici začali prikláňať na stranu Platóna. Podrobne o tejto otázke píše Dorion (2011). Porov. Hegel (1965, 79 – 80): Hegel hovorí o sokratovcoch ako o tých, ktorí Sokrata v ničom neprekročili a iba jednostranne rozvinuli jeho princíp výchovy, pričom ako najslávnejšieho z nich uvádza Xenofóna.

⁷ To platí aj pre čítanie Platóna a interpretáciu Platónovho Sokrata: Ak sa prestaneme zameriavať iba na analýzu jednotlivých problémov, rekonštrukciu argumentov a ich vzájomné pomeriavanie a porovnávanie, ak si pri čítaní jeho dialógov budeme všimáť aj celkový kontext dialógu a jeho dramatickú výstavbu, objaví sa pred nami Sokrates, ktorý nielenže neúnavne diskutuje a skúma všetky názory a mienky, ktoré sa týkajú zdatnosti a dobrého života, ale navyše má „schopnosť liečiť“, t. j. pomáhať pomocou rozhovorov sebe a svojim blízkym starať sa o seba“ (Suvák, 2016a, 9). Sokratovskou *therapeioun* a terapeutickým čítaním Platónových dialógov sa podrobne zaoberá V. Suvák (2014b; 2016a; 2016b; 2018b).

hľadania a súčasťou úsilia o dobrý život, ktorý je vždy individuálnym životom sprevádzaným individuálnym hľadaním a konkrétnymi praktikami vykonávanými na sebe za účelom jeho zlepšenia.⁸

Sokrates, ktorého poznáme, teda Platónov a Xenofónov Sokrates, je najmä literárnou postavou, preto otázka možnosti poznania historického Sokrata po stáročia trápila historikov, ktorí napokon dospeli k záveru, že jediné, čo o historickom Sokratovi s istotou vieme – okrem toho, že žil a mal svojich nasledovníkov –, je rok jeho smrti a znenie obžaloby. O Sokratovej filozofii hovoríme vždy sprostredkované, cez sokratovcov – nielen jeho priamych žiakov, ale aj ich nasledovníkov – a bohatej tradície hlásiacej sa k Sokratovmu odkazu. Práve preto je nielen zaujímavé, ale aj dôležité skúmať takpovediac celý sokratovský kontext: nielen rôzne podoby Sokrata ako literárnej postavy, ale aj rôzne podoby vplyvu, ktorý mal na svojich žiakov a nasledujúce generácie. V tomto duchu píšajú aj zostavovatelia zborníka úvodné slová: „Spôsob, akým Sokrates žil svoj život – na verejnosti, v ustavičných rozhovoroch, v snahe získať sľubných mladíkov obce filozofiou spoločného skúmania – znamená, že skúmať Sokrata vyžaduje skúmanie jeho účinku a vplyvu na tých okolo neho, a následne na tých okolo nich“ (Stavru, Moore 2018, 4).

Ak sa sústredíme na otázku sokratovského dialógu, zistíme, že sme v podobnej situácii ako so Sokratom. Paradigmatickým autorom sokratovských dialógov je pre mnohých historikov Platón. Napriek tomu, že jeho spisovateľskú genialitu nemožno poprieť, v rámci skúmania sokratiky sa vynára otázka v súvislosti s miestom a úlohou sokratovských dialógov z pera ďalších sokratovcov. Podobne ako sa líši vyobrazenie Sokrata u každého z nich, líši sa aj forma a podoba ich sokratovských dialógov.⁹ Platónove dialógy môžeme porovnávať v prvom rade s Xenofónovými, ktoré sa zachovali kompletne. Avšak zachované fragmenty z dialógov malých sokratovcov nám dovoľujú aspoň čiastočne rekonštruovať ich obsah aj formálnu stránku, na základe čoho si vieme urobiť predstavu o ich rozvinutí Sokratovho odkazu ako o jednej z podôb sokratiky, a nielen načrtnúť ďalšie obrazy Sokrata, ale aj prehodnotiť ten dominantný, teda platónsko-xenofónovský. Navyše nie v každom sokratovskom dialógu vystupuje Sokrates ako hlavná postava, respektíve kľúčový diskutér, čo možno pokladať za ďalší rozmer sokratovskej literatúry, ktorý štúdiom

⁸ Prelomové práce vo vzťahu k chápaniu filozofie ako spôsobu života napísal francúzsky historik Pierre Hadot. Pozri Hadot (1995) a (2017).

⁹ Výraz Σωκρατικοὶ λόγοι označoval sokratovské dialógy, resp. rozpravy už v antike. Prvú zmienku nachádzame v Aristotelovej *Poetike* (Arist. *Poet.* II. 1447b11), ktorý charakterizuje Σωκρατικοὶ λόγοι ako samostatný literárny žáner, pričom popri nich spomína Sofiónove a Xenarchove mýmy. Otázkou mimetického charakteru sokratovských dialógov sa podrobne zaoberá Ford (2010, 221 – 235), ktorý ukazuje, že dôvod Aristotelovho zaradenia tohto žánru medzi mimetické, nesúvisel s literárnou dramatisáciou filozofických rozhovorov, ale najmä s tým, že v rámci neho sa rozvíjal *logos* bez hudby alebo metra na vyobrazenie etických volieb. Pozri aj Clay (1994). Prehodnotením povahy sokratovských dialógov a vzťahov medzi ich autormi s prihliadnutím na Platóna a Xenofóna sa zaoberá Redfield (2018).

sokratovcov obohacuje.

Malí sokratovci začnú byť filosoficky významní, až keď si uvedomíme dôležitosť uvedenej zmeny uhla pohľadu, začneme prihliadať aj na celkový kontext pomerov medzi sokratovcami a rôzne podoby sokratovskej literatúry, a pochopíme ich filozofiu ako úsilie viesť svoj život určitým spôsobom, ako výraz starosti o seba.¹⁰ Vo vzťahu k Sokratovi a bezprostrednej antickej tradícii, ktorá sa k nemu hlásila, urobil nedoceneniteľnú prácu Gabriele Giannantoni. Vo svojom monumentálnom diele *Socratis et Socraticorum Reliquiae* (1990) zozbieral a usporiadal všetky pasáže, v ktorých sa nachádzajú parafrázy a citáty z diel, ale aj zmienky a príbehy zo životov sokratovcov prvej generácie a ich nasledovníkov. Túto edíciu zozbieraných prameňov v gréčtine a latinčine možno právom pokladať za jeden z hlavných pilierov obnoveného záujmu nielen o malých sokratovcov, ale aj o tradičné, a zároveň opustené sokratovské otázky.¹¹ Napriek tomu Giannantoniho edícia stále nebola kompletne preložená do žiadneho jazyka. V súčasnosti existujú preklady výberov zlomkov k jednotlivým sokratovcom¹² a iba v ojedinelých prípadoch máme k dispozícii preklad všetkých zlomkov niektorého zo sokratovcov.¹³ O to potešujúcejšia je skutočnosť, že slovenskí bádatelia venujú svoje úsilie príprave edície *Fontes Socraticorum*, v rámci ktorej vyšli už prvé dva zväzky s kompletným prekladom Antisthenových (*Antisthenis fragmenta*) a Diogenových zlomkov (*Diogenis fragmenta*) s podrobným komentárom.¹⁴ Pripravovaný tretí zväzok sa bude týkať práve Aischina.

Aischinés zo Sfétu. Aischinés patril k najstarším a najbližším Sokratovým žiakom ([SSR VI A 3], [SSR VI A 6], [SSR VI A 30] atď.). Je spomenutý v Platónovej *Obrane* (Plat. *Apol.* 33e) medzi tými, ktorí boli prítomní na súde so Sokratom, a vo *Faidónovi* (Plat. *Phd.* 59b) vo výpočte tých, ktorí so Sokratom prežili vo väzení jeho posledné chvíle. U Xenofóna, naopak, nenájdeme ani jednu zmienku o Aischinovi (pričom sa v jeho sokratovských dialógoch môžeme stretnúť napríklad s Antisthenom či Aristippom). Diogenes Laertský zaraďuje Aischina k najznámejším sokratovcom (Diog. Laert. II.47), avšak jeho biografický portrét (Diog. Laert. II.60 – 64) je pomerne krátky a povaha správ v ňom obsiahnutá je

¹⁰ Porov. Hadot (2017, 15): „... žiadna filozofie ani žiadny filozof nestojí osamocene mimo komunitu, mimo pospolitost, jinak řečeno mimo filozofickou „školu“, a filozofická škola znamená przede-vším právě tuto volbu určitého způsobu života, existenciální rozhodnutí, které požaduje od jednotlivce zásadní životní změnu, bytostnou transformaci, a v posledku je vyjádřením touhy žít a pobývat ve světě určitým způsobem.“

¹¹ Giannantoniho edícia vyniká svojou komplexnosťou: prvé dva zväzky zahŕňajú zozbierané svedectvá v gréčtine, ktoré sa viažu k Sokratovi, jeho najbližším žiakom a ich nasledovníkom; tretí zväzok pozostáva z rozsiahleho zoznamu literatúry a indexov k prvým dvom zväzkom a štvrtý obsahuje takmer 600-stranový komentár v taliančine.

¹² Napr. Boys-Stone, Rowe (2013).

¹³ Napr. Prince (2015).

¹⁴ Pozri Kalaš, Suvák (2013) a Cepko, Kalaš, Suvák (2016).

značne ambivalentná.¹⁵ Protirečivé správy však nenachádzame iba u Diogena Laertskeho, ale platí to všeobecne pre povahu doxografickej tradície, ktorá sa týka Aischina. Jeden z najkontroverzejších bodov sa vzťahuje k Aischinovej literárnej činnosti. Na jednej strane máme správy o pochybovačoch a ohováračoch, ktorí Aischina nepokladajú za autora dialógov, ktoré sa mu pripisujú,¹⁶ dokonca ho obviňujú z plagiátorstva a krádeže.¹⁷ Na druhej strane sa stretávame so silnou tradíciou antických autorov, ktorí vychvaľujú a vysoko oceňujú Aischinov literárny štýl,¹⁸ obhajujú ho ako vplyvného sokratovca¹⁹ a okrem iného naznačujú, že Aischinovo vyobrazenie Sokrata bolo najvernejšie spomedzi všetkých sokratovcov.²⁰

¹⁵ K tomuto problému pozri štúdiu V. Suváka v tomto čísle, ktorý interpretuje dvojznačnú povahu doxografických správ o Aischinovi pomocou sokratovskej *erotickej* výchovy zobrazenej v Aischinovom dialógu *Alkibiadés*.

¹⁶ Diogenes Laertský pripisuje Aischinovi sedem sokratovských dialógov: *Miltiadés*, *Kallias*, *Axiochos*, *Aspasia*, *Alkibiadés*, *Télauges* a *Rinón*. Okrem nich bol Aischinés údajne autorom aj tzv. akefalických (ἀκεφαλοι) dialógov, teda dialógov „bez hlavy a päty“, pretože „sú zle logicky vystavané a nevyjadrujú sokratovského ducha“ (Diog. Laert. II.60; *Suid.* s. v. Aischinés). Navyše niektoré správy pripisujú Aischinovi aj autorstvo Simónových „obuvníckych dialógov“. Porov. [SSR VI A 23] a [SSR VI A 25].

¹⁷ O pravosti Aischinových dialógov sa v antike hojne diskutovalo. Diogenes Laertský označuje za hlavného ohovárača Menedéma z Eretrie, ktorý tvrdil, že Aischinés vydával za svoje Sokratove dialógy, ktoré dostal po jeho smrti od jeho manželky Xantippy (Diog. Laert. II.60), čo je v rozpore s ustáleným názorom, že Sokrates nič nenapísal. Takisto Aristippos vraj spochyboval Aischinovo autorstvo, keď podľa jednej anekdoty posmešne reagoval na Aischinovo verejné čítanie z jedného z dialógov: „Odkiaľ si to, ty zlodej, ukradol?“ (Diog. Laert. II.62). Na základe zachovaných správ môžeme usudzovať, že vzťah Aischina a Aristippa bol pomerne komplikovaný. Porov. [SSR VI A 4] a [SSR VI A 13].

¹⁸ Hermog. *De ideis* II 12,2 [=SSR VI A 20] : „O sokratikovi Aischinovi. Aj on sám sa vyznačuje prostým štýlom v miere, akú ťažko nájdeme u iného autora. Ešte viac ako jednoduchosťou však vyniká čistotou a zrozumiteľnosťou. V tomto ohľade je v slovných formuláciách ešte presnejší ako Xenofón. V porovnaní s ním totiž nepoužíva menej vznešených myšlienok, ale telesné rozkoše a súvisiace scény z mytológie zobrazuje oveľa menej. O koľko vyniká jednoduchosťou Xenofón nad Platónom, o toľko zas podľa môjho skromného odhadu vyniká Aischinés presnosťou vyjadrovania nad Xenofónom. Preto je od neho aj oveľa zrozumiteľnejší a pri všetkej tej jednoduchosti aj veľmi dôkladný – dokonca vo väčšej miere ako Xenofón.“ Preložil A. Kalaš. Porov. [SSR VI A 35].

¹⁹ K nim môžeme zahrnúť aj Diogena Laertskeho, čo naznačuje už sama narážka na ohováranie v súvislosti s Menedemom. K otázke Diogenovho postoja k Aischinovým sokratovským dialógom pozri Beall (2001).

²⁰ Grécky rečník a predstaviteľ hnutia druhej sofistiky v 2. stor. po Kr. Ailios Aristeidés píše: „... Aischina, Sokratovho žiaka, budeme považovať za pravého filozofa. Na druhej strane stojí svedectvo niektorých ľudí, ktorí si nesprávne myslia, že spisy, o ktorých je reč [*scil.* Aischinove], napísal sám Sokrates. Ak ich názor nemáme celkom zavrhnúť – ja osobne by som to určite nerobil – prideme k záveru, že tento blud vznikol na základe nejakého reálneho podkladu. Spisy, o ktorých tu hovoríme, totiž pripadali všetkým také blízke a vlastné Sokratovej povahe, že ľahko vznikol priestor pre takúto domnienku.“ (Ael. Aristid. *De rhet.* I 76 – 78 [=SSR VI A 30]). Preložil A. Kalaš. Porov. K. Döring (1984).

Napriek tejto pomerne bohatej tradícii mu však historici doteraz venovali iba minimálnu pozornosť,²¹ a to aj v porovnaní s ďalšími „malými“ sokratovcami. Aischinés je zvláštna postava. Ako píše Claudia Mársico, je tým, ktorý je málo významný v skupine tých menej významných sokratovcov (*Socratici minori*). Toto postavenie však nemusí zodpovedať jeho (skutočnej) pozícii v rámci sokratovského krúžku a treba si uvedomiť, že je do veľkej miery výsledkom interpretačných tendencií naprieč dejinami. Napriek tomu, že nezaložil školu, ani nemal žiadnych priamych nasledovateľov, patril k popredným sokratovcom prvej generácie. Štúdia Claudie Mársico s názvom *Shock, Erotics, Plagiarism, and Fraud: Aspects of Aeschines of Sphettus' Philosophy*, uverejnená v zborníku *Socrates and the Socratic Dialogue*, je skvelým príkladom práce s korpusom aischinovských fragmentov na ceste k oživeniu Aischina ako sokratovca, ktorý nielenže nadviazal na Sokratovu filozofiu, ale ju aj originálnym spôsobom rozvinul. Podľa Mársico Aischinés vyvinul metódu „duševného šoku“ sprostredkovaného sokratovskou láskou (*eros*) s cieľom vyvolať potrebu zlepšiť samého seba. Túto metódu ilustruje prostredníctvom analýz a interpretácie zlomkov Aischinových dialógov *Alkibiadés a Aspasia*, v rámci ktorých hnacím motorom skúmania nie je *elenchos* s cieľom priblížiť sa k vedeniu, ale opačný postup založený na Sokratovom pozmeňovaní zmysľania a nálady jeho priateľov prostredníctvom pôsobenia lásky (*eros*) ako protreptického nástroja výchovy.

Sokratovská literatúra vykresľuje Sokrata ako milovníka *par excellence*. Sokrates sa vždy zaujímal o nádejných mladíkov aténskej obce a viedol s nimi rozhovory na rôzne témy, čo napokon viedlo aj k jeho obžalobe a následnému odsúdeniu.²² Avšak Sokratovi spoločníci neboli výlučne mladíci a a nemožno všetkých z nich pokladať za Sokratových miláčikov (*eromenoi*).²³ Je teda namieste

²¹ Pioniersku prácu venovanú Aischinovi, *Aischines von Sphettus*, vydal v roku 1912 nemecký historik Heinrich Dittmar, ktorý nielenže zozbieral fragmenty, ale taktiež podrobne zmapoval kľúčové témy a postavy Aischinových dialógov v kontexte ich výskytu a podôb u ďalších sokratovcov. Dittmarova práca bola jedinou monografickou prácou venovanou Aischinovi až do roku 1966, keď vyšla monografia nemeckej historičky Barbary Ehlers, *Eine vorplatonische Deutung des sokratischen Eros. Der Dialog Aspasia des Sokratikers Aischines*. Ďalšia veľká práca o Aischinovi vyšla až po vyše päťdesiatich rokoch od publikovania práce B. Ehlers: V roku 2017 vydala talianska historička Francesca Pentassuglio kompletný preklad Aischinových zlomkov do taliančiny s podrobným komentárom (*Eschine di Sfetto. Tutte le testimonianze*). Kurt Lampe (2015, 61) si myslí, že jedným z dôvodov minimálneho záujmu o Aischina je presvedčenie, že je filozoficky málo zaujímavý a nemá čo ponúknuť, keďže dochované fragmenty neobsahujú žiadne špecifické argumenty k otázkam etiky, metafyziky či epistemológie. Lampe vo svojej štúdiu načrtáva, ako zmena interpretačného rámca môže viesť k prekonaniu tohto predsudku. Namiesto analytického čítania volí foucaultovskú perspektívu, ktorá otvára možnosti prehodnotenia filozofického významu Aischina ako sokratovca. Prehľad vydání Aischinových zlomkov od začiatku 18. stor. zostavila F. Pentassuglio (2017, 589 – 590). Základné práce k Aischinovi sú uvedené v zozname literatúry na konci tohto príspevku. Pozri aj Lampe (2015, 80 – 81).

²² Porov. znenie Sokratovej obžaloby a bodu, ktorý sa týka kazenia mládeže: Plat. *Apol.* 24b – c; Diog. Laert. II. 40. Pozri aj Xenoph. *Apol.* 10 – 11.

²³ K otázke pederastie ako výchovnej inštitúcie v starovekom Grécku pozri Dover (1978). K rôz-

položiť si otázku, aký bol Sokratov vzťah k týmto jeho dospelým spoločníkom a nasledovateľom, a aký prospech mali títo sokratovci zo Sokratovej spoločnosti? Podľa Claudie Mársico je kľúčom k tejto otázke Aischinovo vyobrazenie úlohy sokratovskej lásky (*eros*): fragmenty z jeho dialógu *Alkibiadés* môžu pomôcť osvetliť vzťah Sokrata k jeho milovaným a fragmenty z *Aspasie* zas dovoľujú rekonštruovať to, akým spôsobom Sokrates prospieval svojim spoločníkom i ostatným ľuďom a aký úžitok im Sokratov *eros* prinášal (Mársico 2018, 203).

V oboch prípadoch máme nastolenú situáciu, ktorá pôsobí bezvýhodiskovo: Alkibiadés je arrogantný a pyšný a zdá sa, že jeho charakter už nemôže nič napraviť – a oproti nemu stojí Themistoklova prevaha nad všetkými ostatnými politikmi ([SSR VI A 42], [SSR VI A 46], [SSR VI A 47]); Xenofón a jeho manželka sa často hádajú, čo navodzuje dojem, že ich vzťah už nemožno zachrániť [SSR VI A 70] – a Aspasia ich postaví pred možnosť výberu iných (lepších) partnerov. Sokrates (respektíve Aspasia v Sokratovom rozprávaní) otrasie pôvodným duševným naladením aktérov dialógu pomocou vyhrotených a provokatívnych príkladov. Napokon v oboch prípadoch zohrá kľúčovú úlohu *eros* – láska medzi Sokratom a Alkibiadom, a Xenofónom a jeho manželkou, ktorá vedie k uvedomeniu potreby starosti o seba, práce na sebe za účelom zlepšenia seba samého, je riešením otraseného vedomia, duševného stavu navodeného Sokratom, resp. Aspasiou (Mársico 2018, 209).²⁴

Na záver môžeme skonštatovať, že práca historikov na poli sokratovských štúdií v posledných desaťročiach bezprecedentne napreduje (pričom nezaostávajú ani slovenskí autori) a otvára množstvo nových otázok a možností skúmania – nielen v súvislosti s vyplňaním „bielych miest“ na mape antickej filosofie, ale aj vo vzťahu k reinterpretácii sokratovskej tradície.

Literatúra

- BEALL, E. F. (2001): Diogenes Laertius on Aeschines the Socratic's Works. *Hermes* 129 (1), 142 – 144.
- BOYS-STONES, G. – ROWE, Ch. (eds. & tran.) (2013): *The Circle of Socrates. Readings in the First-Generation Socratics*. Hackett Publishing Company.
- BRANCACCI, A. (1990): *Oikeios Logos: La filosofia del linguaggio di Antistene*. Elenchos 20. Napoli, Bibliopolis.
- BRANHAM, R. B. – GOULET-CAZÉ, M.-O. (eds.) (1996): *The Cynics: The Cynic Movement from Antiquity and Its Legacy*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- CEPKO, J., KALAŠ, A., SUVÁK, V. (2016): *Diogenis fragmenta / Diogenove zlomky*. Úvodná štúdia, preklad zlomkov a komentár. *Fontes Socraticorum II*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

---

nym podobám Sokrata ako milovníka-vychovávateľa pozri Johnson – Tarrant (2012).

²⁴ Bližšie pozri podrobný výklad *erotickej* výchovy Aischinovho Sokrata v tomto čísle (J. Cepko; A. Kalaš, Z. Zelinová).

- CLAY, D. (1994): The Origins of the Socratic Dialogue. In: Vander Waerdt, P. A. (ed.): *The Socratic Movement*. Ithaca: Cornell University Press, 23 – 47.
- DITTMAR, H. (1912): *Aischines von Sphettos. Studien zur Literaturgeschichte der Sokratiker*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- DORION, L.-A. (2011): The Rise and Fall of the Socratic Problem. In: D. R. Morrison (ed.): *The Cambridge Companion to Socrates*. New York: Cambridge University Press, 1 – 23.
- DOVER, K. J. (1978): *Greek Homosexuality*. London: Duckworth & Co.
- DÖRING, K. (1984): Der Sokrates des Aischines von Sphettos und die Frage nach dem historischen Sokrates. *Hermes*, 112 (1), 16 – 30.
- EHLERS, B. (1966): *Eine vorplatonische Deutung des sokratischen Eros. Der Dialog Aspasia des Sokratikers Aischines*. Zetemata 41. München: Verlag C. H. Beck.
- FORD, A. L. (2010): ΣΩΚΡΑΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ in Aristotle and Fourth-Century Theories of Genre. *Classical Philology*, 105 (3), 221 – 235.
- GIANNANTONI, G. (1991): *Socratis et Socraticorum Reliquiae*. 4 Vol. Elenchos 18. Napoli: Bibliopolis (skratka SSR).
- GIANNANTONI, G. & et all. (1995): *La tradizione socratica*. Napoli: Bibliopolis.
- GRIBBLE, D. (1999): Plato and the Socratics. In: D. Gribble (ed.): *Alcibiades and Athens: A Study in Literary Presentation*. Oxford: Oxford University Press, 214 – 259.
- HADOT, P. (1995): *Philosophy as a Way of Life. Spiritual Exercises from Socrates to Foucault*. Prel. M. Chase. Oxford, New York: Blackwell.
- HADOT, P. (2017): *Co je antická filosofie?* Prel. M. Křížová. Praha: Vyšehrad.
- HEGEL, G. W. F. (1965): *Dějiny filosofie II*. Prel. J. Cibulka, M. Sobotka, J. Tomin. Praha: Nakladatelství české akademie věd.
- JOHNSON, M. – TARRANT, H. (eds.) (2012): *Alcibiades and the Socratic Lover-Educator*. London: Bristol Classical Press.
- JOYAL, M. A. (1993): The Conclusion of Aeschines' Alcibiades. *Rheinisches Museum für Philologie Neue Folge*, Band 136, 263 – 268.
- KAHN, C. H. (1994): Aeschines on Socratic Eros. In: Vander Waerdt, P. A. (ed.): *The Socratic Movement*. Ithaca: Cornell University Press, 87 – 106.
- KALAŠ, A., SUVÁK, V. (2013): *Antisthenove zlomky / Antisthenis fragmenta*. Úvodná štúdia, preklad zlomkov a komentár. Fontes Socraticorum I. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského.
- LAMPE, K. (2015): Rethinking Aeschines of Sphettus. In: Zilioli, U. (ed.): *From the Socratics to the Socratic Schools*. New York – London: Routledge Press, 61 – 81.
- LAMPE, K. (2010): "Socratic Therapy" from Aeschines of Sphettus to Lacan. *Classical Antiquity*, 29 (2), 181 – 221.
- LUISE, F. de – STAVRU, A. (eds.) (2013): *Socratica III. Studies on Socrates, the Socratics, and Ancient the Socratic Literature*. International Socrates Studies 1. Sankt Augustin: Academia Verlag.
- MALLET, J.-A. (2013): The Notion of *theia moira* in Aeschines of Sphettus' Fragments. In: Luise, F. de – Stavru, A. (eds.): *Socratica III. Studies on Socrates, the Socratics, and the Ancient Socratic Literature*. Sankt-Augustin: Academia, 225 – 232.
- MÁRSICO, C. (2017): Shock, Erotics, Plagiarism, and Fraud: Aspects of Aeschines' of Sphettus Philosophy. In: Stavru, A. – Moore, C. (eds.): *Socrates and the Socratic Dialogue*. Leiden: Brill, 202 – 220.

- PASCALAU, G. (2013): Honig und Milch aus vertrockneten Brunnen: Eine dionysische Metapher bei Platon und Aischines von Sphettus. In: Luise, F. de – Stavru, A. (eds.): *Socratica III. Studies on Socrates, the Socratics, and the Ancient Socratic Literature*. Sankt-Augustin: Academia, 233 – 243.
- PENTASSUGLIO, F. (2017): *Eschine di Sfetto. Tutte le testimonianze*. Turnhout: Brepols.
- PENTASSUGLIO, F. (2017): Eschine di Sfetto: alcune nuove testimonianze. *MÉTHEXIS*, 29 (1), 59 – 88.
- PLÁCIDO, D. (2010): Esquines de Esfeto: las contradicciones del socratismo. In: Rossetti, L. – Stavru, A. (eds.): *Socratica 2008. Studies in Ancient Socratic Literature*. Bari: Levante Editori, 119 – 133.
- PRINCE, S. H. (2015): *Antisthenes of Athens: Texts, Translations, and Commentary*. Michigan: University of Michigan Press.
- REDFIELD, J. M. (2018): The Origins of the Socratic Dialogue: Plato, Xenophon, and the Others. In: Stavru, A. – Moore, C. (eds.): *Socrates and the Socratic Dialogue*. Leiden: Brill, 125 – 138.
- ROSSETTI, L., LAUSDEI, C. (1979): Ancora sul “Milziade” di Eschine socratico: P. Oxy. 2890 (Back). *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 33 (1979), 47 – 56.
- ROSSETTI, L. – STAVRU, A. (eds.) (2008): *Socratica 2005. Studi sulla letteratura socratica antica presentati alle Giornate di studio di Senigallia*. Bari: Levante Editori.
- ROSSETTI, L. – STAVRU, A. (eds.) (2010): *Socratica 2008. Studies in Ancient Socratic Literature*. Bari: Levante Editori.
- STAVRU, A. (2013): The Present State of Socratic Studies: An Overview. In: F. De Luise – A. Stavru (eds.): *Socratica III: Studies on Socrates, the Socratics, and the ancient Socratic literature*. Academia Verlag: Sankt Augustin, 11 – 26.
- STAVRU, A. – MOORE, C. (eds.) (2018): *Socrates and the Socratic Dialogue*. Leiden: Brill.
- SUVÁK, V. (ed.) (2014a): *Antisthenica Cynica Socratica*. Praha: OIKOYMENH.
- SUVÁK, V. (2014b): Sókratovská *therapeia*: Úloha Sókrata. *Filozofia*, 69, (10), 824 – 834.
- SUVÁK, V. (2016a): Sókratovská *terapia* ako starosť o seba a druhých. In: Flachbartová, L., Sisáková O., Suvák, V.: *Starosť o seba: Antické problematizácie života a súčasné myslenie*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 9 – 61.
- SUVÁK, V. (2016b): Sókratovská *therapeia*: Platónov Charmidés 153a – 158d. *Filozofia*, 71, (5), 357 – 368.
- SUVÁK, V. (2018a): On Dialectical Character of Antisthenes’ Speeches *Ajax* and *Odysseus*. In: Stavru, A. – Moore, C. (eds.): *Socrates and the Socratic Dialogue*. Leiden: Brill, 141 – 160.
- SUVÁK, V. (2018b): Socratic Therapy as Taking Care of the Self and Others. In: Suvák, V. (ed.) *Care of the Self: Ancient Problematizations of Life and Contemporary Thought*. Leiden: Brill, 1 – 49.
- TARRANT, H. (2012): Improvement by Love: From Aeschines to the Old Academy. In: Johnson, M. – Tarrant, H. (eds.): *Alcibiades and the Socratic Lover-Educator*. London: Bristol Classical Press, 147 – 163.
- VANDER WAERDT, P. A. (ed.) (1994): *The Socratic Movement*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- VLASTOS, G. (1991): *Socrates, Ironist and Moral Philosopher*. Ithaca – New York: Cornell University Press.
- ZELLER, E. (1922): *Die Philosophie der Griechen*. Teil II. 1 Abtheilung: *Sokrates und die*

Sokratiker, 5. Auflage. Leipzig: Reisland.
ZILIOLI, U. (2012): *The Cyrenaics*. Bristol: Acumen Publishing.
ZILIOLI, U. (ed.) (2015): *From the Socratics to the Socratic Schools: Classical Ethics, Metaphysics and Epistemology*. New York – Oxon: Routledge.

Táto stať vznikla v rámci projektu VEGA č. 1/0017/17 *Aischinés a sokratovský dialóg*.

Lívia Flachbartová
Katedra bioetiky UNECSO
Filozofická fakulta PU v Prešove
17. novembra 1
080 01 Prešov
Slovenská republika
e-mail: liv.flachbartova@gmail.com